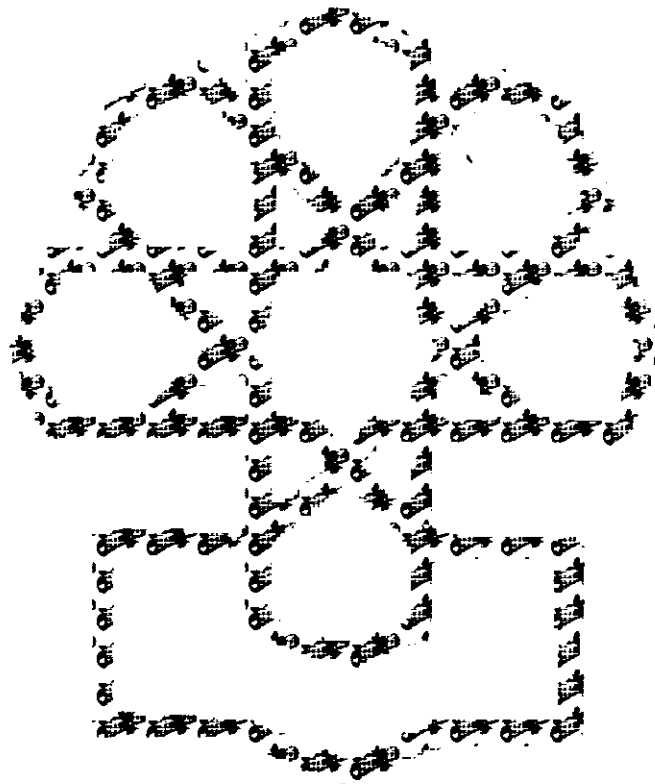

پیرامون پیشگیری از وقوع جرم

معاونت پژوهشی
آبان ۱۳۷۵

کار: گروه تحقیق

این مطالعه به تقاضای حجت‌السلام والمسلمین
جناب آقای هاشم هاشم زاده هریسی رئیس
محترم کمیسیون اصل ۹۰ و ۸۸ انجام شده است.

کد گزارش: ۲۷۰۱۸۱۱

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
کتابخانه و واحد اسناد و اطلاع‌رسانی فارابی
شماره: ۳۷۲۵
تاریخ: ۱۳۷۵ / ۸ / ۲۹

پیرامون پیشگیری از وقوع جرم

کد گزارش: ۲۷۰۱۸۱۱

پیشگیری از وقوع جرم «که نوعی بهداشت است» و اهمیت آن نسبت به مجازات مجرم «که نوعی درمان است» و قوانین مربوط به آن و این که نظارت و بازرسی از مهم ترین عوامل پیشگیری از وقوع جرم است.

۱- مقدمه

هیچ جامعه‌ای را بدون جرم نمی‌توان تصور کرد؛ مانند وجود بیماری و مریضی که هیچ اجتماع بشری در طول تاریخ بدون آن نبوده است. با این حال انسان هیچ‌گاه به مسئله وجود جرم بی تفاوت نبوده است و مشاهده کرده‌ایم و می‌کنیم که هر روز برای مبارزه با انواع جرایم راه‌حل‌ها و درمان‌های گوناگونی کشف و اجرا می‌شود تا حداقل انسان به تکلیف خود در مبارزه با بیماری‌ها، جامعه عمل پوشانده باشد. در تمامی ادوار تاریخی، جرم (کنش) وجود داشته است و در قبال آن واکنش (مجازات) نیز از سوی جامعه علیه آن اعمال شده است.

۲- آیا با مجازات می‌توان بر جرم غلبه کرد؟

نمی‌توان مدعی شد که جرم را برای همیشه می‌توان از بین برد و ریشه کن کرد، بلکه فقط می‌توان از میزان و موارد آن کاست. البته تقلیل میزان جرم به طرق و شیوه‌های مختلف امکان پذیر است. باید کوشید تا برای کاهش میزان جرایم در جامعه راه‌هایی متنوع ساخت و سپس به صورتی جدی و فراگیر، از جمله از طریق تصویب قوانین مناسب، آنها را اجرا کرد. در مورد مسئله جرم و مبارزه با آن، هر حکومتی باید برنامه و سیاستی منسجم، منطقی، علمی و حساب شده داشته باشد تا بتواند حداقل از میزان جرایم بکاهد و با جرم و بزهکاران مبارزه کند و به تعبیر مصطلح در علوم جزایی، دارای سیاست جنایی و سیاست کیفری باشد.

۳- محتوای برخورد با پدیده مجرمانه

سیاست جنایی، مفهومی عام است و سیاست کیفری از شاخه‌های آن محسوب می‌شود. سیاست جنایی به کلیه ابزار و روش‌هایی اطلاق می‌گردد که برای مبارزه با پدیده مجرمانه انتخاب می‌شود که لزوماً باید دارای بنیان و روشی علمی و منطقی باشد. در سیاست جنایی، مسئله پیشگیری از جرم نیز نهفته است و چگونگی و کیفیت و انتخاب نوع کیفر و برخورد با بزهکاران نیز بیان می‌شود. این که آیا فقط با ارباب و اعمال مجازات‌ها می‌توان به کم شدن میزان جرایم امید داشت از مسائلی است که در سیاست جنایی از آن بحث می‌شود. البته از ویژگی‌ها و همچنین

اهداف عمده مجازات‌ها پیشگیری عام یا از عاب عمومی است که می‌تواند تا حدی موجب انصراف دیگران از ارتکاب جرم شود؛ ولی سوابق و آمار نشان داده است که به رغم شدید شدن مجازات‌ها باز هم جرم وجود داشته است و در برخی موارد بیشتر هم شده است. بنابراین به این نتیجه می‌رسیم که باید از ابزار و روش‌هایی غیر کیفری برای مبارزه با پدیده مجرمانه بهره بگیریم. ناگفته نماند که اصل یکصد و پنجاه و ششم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران در بند پنجم اشاره به نکته‌ی مهم دارد که وظایف اساسی قوه قضاییه بر شمرده شده است، یعنی «اقدام مناسب برای پیشگیری از وقوع جرم و اصلاح مجرمین».

همچنین اصل سوم قانون اساسی وظایف دولت را بیان می‌کند که در حقیقت، تلاش مضاعف در تحقق عینی این اصل می‌تواند بهترین ابزار و سیاست برای جلوگیری از جرم و تمایل جوانان به اعمال ضد اجتماعی و مجرمانه محسوب گردد.

۴- مفهوم سیاست جنایی

سیاست جنایی یک حکومت یعنی چه؟ امروزه سیاست جنایی در مفهوم عام خود به مجموع اصول و مقرراتی اطلاق می‌گردد که با توجه به اطلاعات دانشمندان حقوق جزا و مطالعات و پژوهش‌های جرم‌شناسان راه و روشی مدبرانه را در راه مبارزه علیه جرایم ارائه می‌کند. برای پیشبرد هدف‌های این سیاست، دانش جرم‌شناسی و حقوق جزا باید مشترکاً فعالیت کنند و نتیجه فعالیت خود را در اختیار قوای حاکم از جمله قوه مقننه قرار دهند.

سیاست کیفری از قدیم همیشه بر پایه سرکوبی مجرم قرار داشته و جز اجرای کیفر سخت در پی هدفی دیگری نبوده است. نقش سیاست کیفری فقط تحمیل مجازات بوده است و حتی در زمان حال هم اغلب قوانین افراد مخل و ناقض قانون را به اعمال مجازات‌های سنگین و سخت تهدید می‌کنند.

البته گرایش سیاست کیفری در سال‌های اخیر بیشتر به طرف شفا دادن و سازندگی است و به مجازات رساندن و شکنجه دادن که تر مطمح نظر است. این سیاست در عین حال که باید شامل اقدامات پیشگیرانه باشد تا بتواند به طور مؤثر بر محیط اجتماعی و در فرد تأثیر بگذارد باید مجموعی از اقدامات مجازاتی و تربیتی را که خیلی غنی‌تر از مجازات‌های کهنه و اقدامات تأمینی متروک است در برگیرد.

اقدامات تأمینی عصر فعلی از سیاست‌های صحیحی است که امروز در بیشتر کشورهای پیشرفته به آنها توجه شده است؛ چراکه امروزه سیاست جنایی بیشتر در پی اصلاح مجرم است تا سرکوب او.

علم جرم‌شناسی با کیفرهای سنگین و تشدید مجازات به کسی مخالف است و هر سیاست کیفری را که این روش را در پیش گیرد محکوم به شکست می‌داند. هنگامی که جامعه‌ای به علل و عوامل جرم زائوده باشد، این که افراد مرتکب جرم نشوند و به اعمال ضد اجتماعی دست نزنند، جای تعجب دارد.

۵- معایب تشدید مجازات

در اینجا به برخی از مهمترین مشکلات و عواقب سوء صرف تشدید مجازات به عنوان یکی از طرق مبارزه با جرم (درمان) را فهرست وار بیان می‌کنیم:

- ۱- تشدید مجازات موجب افزایش گذشت ضابطان امور و قضاوت می‌شود؛ چون یک قاضی هم دارای روح، احساسات و عاطفه است و نمی‌تواند به‌طور روزمره حکم به محکومیت‌های سنگین را صادر کند.
- ۲- کینه و عداوت را در نهاد و ضمیر افراد افزایش می‌دهد که باعث ارتکاب جرم‌های سنگین‌تر و حتی دهشت‌بارتر می‌شود.
- ۳- تشدید مجازات کورکورانه موجب می‌شود که عده‌ای نسبت به قوانین بی‌اعتنا شوند. تحقیق در مورد بزهکاران حرفه‌ای ثابت کرده است که هیچ نوع مجازاتی، هر قدر سنگین، قادر نیست در آنان رعب ایجاد کند و آنان را از ارتکاب اعمال ناپه‌نجا و ضد اجتماعی باز دارد.
- ۴- تشدید مجازات به جای از بین بردن جرم باعث تغییر شکل آن خواهد شد؛ زیرا با چنین سیاست کیفری نادرستی در حقیقت مبارزه علیه نوع جرم صورت می‌گیرد. نه علیه عوامل جرم‌زا.
- ۵- هنگامی که مجازات‌های خشونت‌آمیز اعمال شود، بدون تردید خشونت‌ها افزایش می‌یابد و جرائم سنگین‌تری واقع می‌شود.
- ۶- گاهی تشدید مجازات به جرم ارتكابی ارزش می‌دهد و موجب می‌شود که سود فراوانی برای بزهکار فراهم گردد به طوری که بزهکار را وادارد تا از هیچ خطری رو‌نگرداند و از هیچ تهدیدی هراسی به خود راه ندهد.

۶- مجموعه حقوق جزا یعنی چه؟

حقوق جزا (قوانین کیفری) مجموعه قواعد حقوقی است که و کنش و عکس العمل حکومت را در قبال جرایم و خلاف کاری‌های مجرمان سازمان می‌دهد. در واقع، حقوق کیفری، تکنیک به مورد اجرا گذاشتن سیاست جنایی محسوب می‌شود و به نحو دقیق‌تر: سیاست جنایی اصول این عمل‌گرایی حقوق کیفری را تعریف می‌کند و حقوق جزا این اصول پیشنهادی سیاست جنایی را به شکل قواعد و مفاهیم فنی در نظام حقوقی در می‌آورد.

۷- تأثیر اقدامات نوین درمانی

روش‌های جدید ضمانت اجرای کیفری، معضوف به اندیشه از نو اجتماعی کردن بزهکار است یا دست‌کم به آن معضوف بوده است. بر پایه این فرض که عمل مجرمانه تظاهر ناسازگاری اجتماعی و نتیجه اجتماعی کردن فرد است، وظیفه اساسی ضمانت اجرا باید سازگار ساختن مجدد اجتماعی یا از نو اجتماعی کردن بزهکار باشد.

علم جدیدی به نام «جرم‌شناسی پیشگیری» وجود دارد که موضوع آن، تعیین مؤثرترین وسایل برای پیشگیری از جنایت در کل جامعه یا در یک جمعیت محدودتر مثلاً یک شهر است. آن هم فارغ از ارباب عمومی که با توسل به تهدید به کیفر انجام می‌گیرد.

۸- اقدامات پیشگیری پلیسی

اصطلاح پلیس، مفهوم سرکوب را تداعی می‌کند؛ اما امروزه بر اثر یافته‌های جرم‌شناسی و نفوذ اندیشه‌های مربوط به سودبخشی پیشگیری، پلیس مأموریت وسیع‌تری در پیشگیری از تبهکاری - علاوه بر مأموریت پیشین - خود دارد.

۹- نتیجه

از نظر علمی می‌توان گفت که منظور از پیشگیری، هر فعالیت موجود در سیاست جنایی است که غرض انحصاری یا غیر کلی آن، کم کردن امکان وقوع مجموعه اعمال جنایی است. آن هم از راه غیر ممکن ساختن یا دشوار کردن یا پایین آوردن امکان وقوع اعمال جنایی، بدون توسل به تهدید به کیفر یا اجرای آن. یکی از این روش‌های پیشگیرانه که احتمال وقوع جرم را پایین می‌آورد و تا حد زیادی از امکان رخ دادن فعل مجرمانه می‌کاهد، نظارت، کنترل و بازرسی است.

اگر قوانینی که ارگان‌های نظارتی را پیش‌بینی کرده‌اند به شکل مطلوب به اجرا درآیند، گره بسیاری از مشکلات موجود جامعه در مورد مسئله جرم و عمل مجرمانه حل خواهد شد. به شرط آن که با جدیت و قاطعیت رفتار شود.

به گفته یک از دانشمندان مشهور حقوق کیفری در قرن هیجدهم، شدید بودن مجازات و خشونت باز بودن آن نمی‌تواند از میزان جرایم بکاهد. بلکه آنچه در مجازات مهم است جنبه اجرایی آن است؛ یعنی حتمی و قاطع بودن مجازات. همین امر در زمینه کنترل و بازرسی نیز باید مد نظر باشد؛ به این معنا که این بازرسی‌ها نیز لزوماً باید به طور قاطع و جدی اجرا شوند و از ضمانت اجرایی قوی و کارآمدی نیز برخوردار باشند. از جمله قوانین راجع به اهرم‌ها و نهادهای نظارتی و بازرسی در کشور می‌توان از کمیسیون اصول نظارتی (اصول ۸۸ و ۹۰ قانون اساسی)، دیوان محاسبات عمومی و سازمان بازرسی کل کشور نام برد.